

рощання та скорочення можливостей зовнішнього кредитування. Все це викличе гальмування і зупинку руху значної частини капіталу, що й започаткує фінансово-економічну кризу. Таким чином, формуються підготовчі умови для нового кризового циклу. Усі названі події можна очікувати у 2012 р. Тому є підстави вважати, що з осені 2012 р. існуватиме висока вірогідність повторення гострої фази кризи в економіці України.

Уряду та Національному банку України можна рекомендувати такі заходи для пом'якшення загрози та зменшення втрат від можливої кризи:

1. Переводити систему валютного регулювання на плаваючий курс, допускати деяке зниження валютного курсу гривні (виходячи з того, що рівноважний курс перебуває приблизно на рівні 8,2 грн./дол. США).
2. Розвивати рубльові розрахунки з метою зменшення процентної зовнішньої редуції та доларизації економіки.
3. Здійснювати подальше обмеження валютного кредитування.
4. Відрегулювати митні тарифи на імпорту до рівня не менше, ніж в середньому по СOT; ліквідувати від'ємне сальдо торгового балансу.
5. Підтримувати зростання і здешевлення кредитування нефінансових корпорацій, а також малого і середнього бізнесу; при цьому ризики інфляції зменшувати за рахунок підтримки розвитку вітчизняного виробництва споживчих товарів і за рахунок зниження відсоткових ставок.
6. Гальмувати зростання споживчого імпорту, зменшувати частку імпортованих товарів у внутрішньому товарообігу за рахунок послідовної політики імпортозаміщення, стимулю-

вати вітчизняне виробництво споживчих товарів (особливо продуктів тваринництва).

7. Пріоритетами економічної політики вважати імпортозаміщення та розвиток експорту, особливо товарів з високою доданою вартістю (машинобудування, електронна побутова техніка, продукти тваринництва, виноробства, легкої промисловості).

8. Основним завданням державних стратегічних планів вважати організацію виробництв висококонкурентних товарів, що користуються попитом на світовому та внутрішньому ринках навіть в умовах рецесії.

Література

1. Fisher, I. The Debt-Deflation Theory of Great Depressions / Irving Fisher // *Econometrica*. – 1933. – pp.337–357.
2. Krugman, P. A Model of Balance of Payments Crises / Paul Krugman // *Journal of Money, Credit and Banking*. – 1979. – Vol.11. No.3. – pp. 311–325.
3. Obstfeld, M. Balance of Payments Crises and Devaluation / Maurice Obstfeld // *NBER Research Paper Series*. – 1983. – No.1103. – 17 p.
4. Шпрингель В.К. Механизмы формирования валютных кризисов на развивающихся рынках: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / В.К. Шпрингель. – М.: Высшая школа экономики, 2003. – 17 с.
5. Науковий звіт НДР «Обґрунтування механізму передбачення кризових ситуацій та розроблення антикризових заходів державної економічної політики України» (№ 1.7–11). [№ держреєстрації 0111U006027]. – Науково-дослідний економічний інститут (НДЕІ) Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.– К: 2011.

А.С. НЕЗНАМОВА,
к.в.н., провідний науковий співробітник НДЕІ
О.В. КУЦЕНКО,
провідний науковий співробітник НДЕІ

Вдосконалення регулювання ліквідності банків України: вітчизняний досвід та пропозиції Базеля III

В статті викладено порівняльний аналіз існуючої в Україні системи регулювання ліквідності банків за допомогою економічних нормативів та запропонованої міжнародної системи Базель III. Окреслені основні шляхи їх наближення.

В статье изложен сравнительный анализ существующей в Украине системы регулирования ликвидности банков с помощью экономических нормативов и предложенной международной системы Базель III. Обозначены основные пути их сближения.

The article contains comparative analysis of the existing Ukrainian system for bank liquidity oversight based on economic ratios and the recently endorsed international system Basel III, and suggests a roadmap for their convergence.

Ліквідність є одним із ключових показників надійності будь-якого банку. Втрата ліквідності є однією із причин припинення діяльності банків – адже неліквідний банк не здатен вчасно та в повному обсязі виконати свої зобов'язання, що спонукає його кредиторів або державні органи до його ліквідації.

В Україні питання регулювання та контролю ліквідності банків належить до компетенції Національного банку України (НБУ) та здійснюється за допомогою економічних нормативів. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [1] відносить економічні нормативи до індикативної форми регулювання банківської діяльності, а Закон України «Про Національний банк України» визначає, що ці нормативи мають забезпечувати контроль за ризиками, в тому числі за ризиком ліквідності [2].

Система економічних нормативів регулювання ліквідності, що розроблена НБУ, закріплена в нормативно-правових актах [3, 4], є виваженою, науково-обґрунтованою та такою, що в цілому відповідає світовій практиці. НБУ встановлені та доведені до виконання три економічні нормативи, що розраховуються коефіцієнтним способом – норматив миттєвої ліквідності (Н4), норматив поточної ліквідності (Н5) та норматив короткострокової ліквідності (Н6). Метою застосування зазначених нормативів є обмеження ризику ліквідності балансу банку. Також слід зазначити, що система економічних нормативів регулювання ліквідності банків була створена НБУ за часів відсутності на світовому рівні міжнародних рекомендаційних документів.

Інформація про майбутню появу документу Базельського комітету щодо запровадження на світовому рівні нових нормативних вимог до банків щодо ліквідності була вперше анонсована у 2006 році, після виходу оновленої редакції Другої Базельської угоди про капітал [5]. У грудні 2010 року Базельським комітетом в рамках проекту щодо вдосконалення Міжнародної угоди про капітал та стандарти капіталу був випущений документ під назвою «Базель III: Міжнародна концептуальна основа щодо оцінки, стандартизації та моніторингу ризику ліквідності» [6] (далі – «Базель III: Ліквідність»).

Згідно з «Базелем III: Ліквідність» національні органи нагляду мають якнайшвидше розпочати роботу щодо підготовки до запровадження двох нормативів ліквідності: коефіцієнту ліквідного покриття, КЛП (liquidity coverage ratio) та коефіцієнту чистого стабільного фінансування, КЧСФ (net stable funding ratio), які мають стати обов'язковими до виконання з 1 січня 2015 та 1 січня 2018 років, відповідно.

За результатами аналізу системи економічних нормативів НБУ щодо регулювання ліквідності та запропонованих нормативів ліквідності Базельського комітету виявлені принципи відмінності, які можна узагальнити за наступними критеріями:

1. Кількість нормативів ліквідності, часові горизонти та нормативні значення

Базельський комітет обмежується лише двома нормативами ліквідності – КЛП та КЧСФ. Перший з них обмежує ризик ліквідності банку в діапазоні один місяць, другий – в діапазоні один рік. При цьому Базельський комітет лишає за національними органами нагляду право зменшувати часовий горизонт для контролю КЛП, однак не дозволяє цього робити для КЧСФ. Для жодного із запропонованих норма-

тивів Базельський комітет на разі не готовий визначати нормативне значення – в робочих документах зазначається, що нормативні значення будуть встановлені після ґрунтовних та всебічних консультацій та на підставі належного статистичного аналізу зібраної інформації – для чого вже з поточного року окремі найбільші банки світу розпочали подання фактичних даних щодо нормативів до відповідних органів нагляду. Не виключено, що Базельський комітет намагатиметься застосувати до нормативів ліквідності підхід, який задекларований в «Базелі III: Капітал» [7] – використання контрциклічних буферів та зміна нормативного значення в залежності від фази економічного розвитку.

На відміну від Базельських вимог, в системі економічних нормативів НБУ застосовуються децю інші часові горизонти: для Н4 – один операційний день, для Н5 – 31 день (місяць), для Н6 – 1 рік. Відсутня офіційна інформація щодо того, яким чином були визначені нормативні значення (експертним чи статистичним методом) та чи були вони об'єктом періодичного статистичного аналізу та перегляду. Нормативні значення становлять: для Н4 – не менше 20%, для Н5 – не менше 40%, та для Н6 – не менше 60%.

Таким чином, серед економічних нормативів НБУ тільки Н5 та Н6 відповідають вимогам «Базелю III: Ліквідність» щодо часових горизонтів. Отже висновок про відповідність нормативних значень та механізмів їх встановлення зробити неможливо через відсутність відповідних вимог Базельського комітету.

2. Складові коефіцієнтів ліквідності

В системі економічних нормативів НБУ активи та зобов'язання, що приймаються до розрахунку нормативів ліквідності, визначаються або сальдовим методом (залишки на рахунках), або методом згортання (залишки на рахунках із урахуванням зустрічних вимог за однорідними інструментами). При цьому до розрахунку Н5 та Н6 приймаються також позабалансові статті, що відображають очікуваний рух коштів. Однак не встановлюється жодних обмежень щодо граничних сум чи обсягів зарахування активів певного виду, класу чи категорії до розрахунку чисельника показників та не здійснюється перевірка наявності «прихованих обмежень» щодо можливості реального використання таких активів. Також в системі нормативів не враховується очікуваний напрям генерації ліквідності із певних категорій активів (первинна ліквідність через продаж активу чи вторинна за рахунок його використання в якості застави при отриманні платних ліквідних коштів).

Базельський комітет у документі «Базель III: Ліквідність» не тільки уточнює раніше оприлюднені складові активів та зобов'язань, які мають братися до розрахунку кожного з нормативів, але й встановлює численні обмеження щодо кожної категорії активів.

Так, наприклад, для цілей КЛП виділяються активи «першого» та «другого» рівнів та запроваджується обмеження, що на активи «другого рівня» в загальній сумі чисельника

нормативу не може припадати більше 40%. Раніше такий підхід до поділу активів на групи для встановлення обмежень щодо питомої ваги кожної групи у сукупній величині застосовувався тільки для розрахунку регулятивного капіталу банків [6]. В цьому підході враховується те, що однакові з точки зору обліку активи можуть мати різні рівні ризику ліквідності – отже, мають різні значення вагових коефіцієнтів.

До нововведень Базельського комітету належить також врахування наявності обмежень та обтяжень щодо використання активів – зокрема, залишки на спеціальних рахунках монетарних (обов'язкових) резервів в центральному банку та інші кошти, що передані в заставу – взагалі не беруться до розрахунку. До цього часу врахування обтяжень відбувалося не на індивідуальній, а на портфельній основі – із загальної суми ліквідних коштів вираховувалася сума обтяжень. Проте практика довела, що через особливості ведення обліку обтяжень (які реєструються на позабалансових рахунках) може існувати відмінність між обліковими вартостями самих активів та пов'язаних із ними обтяжень, тому більш обґрунтованим підходом є вилучення із розрахунку самого активу, незалежно від визнаної за ним вартості обтяження.

Базельським комітетом встановлені численні обмеження у вигляді вагових коефіцієнтів ризику як для активів, так для зобов'язань – фактично до розрахунку беруться не балансові залишки, а оброблені та аналітично перегруповані дані. Розрахунок двох нормативів ліквідності базується не на даних щодо залишків на рахунках («методі залишків»), а на даних щодо очікуваних потоків коштів, із урахуванням ймовірності виникнення цих потоків («методі потоків»). Такий підхід є більш правильним, враховуючи потребу регулювання ліквідності в межах встановлених часових горизонтів. Наприклад, згідно «методу залишків» залучений депозит із залишковим строком погашення 6 місяців, має включатися до нормативу КЧСФ у повній сумі, тобто банк повинен «готуватися» до його повного вилучення у зазначений строк шляхом пошуку активу із аналогічним строком погашення, не враховуючи можливість пролонгації депозиту. Аналіз діяльності банків свідчить, що ймовірність пролонгації депозиту у банках, які є більш надійними та пропонують адекватні ставки за своїми залученими коштами (тобто належним чином управляють ризиком процентної ставки) є значно більш високою, ніж у банку із поганою репутацією та неадекватним рівнем ставок. Тому неврахування ймовірності пролонгації депозиту ставить кращі банки на один щабель із гіршими, що має дестимулюючий ефект.

Найбільш цікавою з точки зору алгоритмізації розрахунку нормативів є запропонована схема взаємного зустрічного заліку чи неврахування активів та зобов'язань банків, що виникають внаслідок кореспондентських та міжбанківських відносин – вона потребує ведення інформації в розрізі контрагентів.

Спрощені системи вагових коефіцієнтів та обмежень щодо нормативів КЛП та КЧСФ подані у таблицях 1 та 2.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що економічні нормативи НБУ є нормативами ліквідності балансу банку, тоді як в документі «Базель III: Ліквідність» – нормативами ліквідності бізнесу банку. Запропонована Базельським комітетом система обмежень та вагових коефіцієнтів ризиків щодо окремих статей балансу є доволі складною, тому вимагає ретельного опрацювання та ґрунтовної підготовки.

3. Використання сценаріїв при розрахунку ліквідності

Система економічних нормативів НБУ щодо регулювання ліквідності не враховує можливі сценарії розвитку подій та встановлює граничні мінімальні рівні ліквідності балансу банку для окремих часових горизонтів.

У «Базель III: Ліквідність» активно відстоюється позиція щодо необхідності врахування можливих сценаріїв розвитку подій. При цьому розрахунок базується на найбільш песимістичному сценарії – вилучення максимального обсягу та припливу мінімальної кількості грошових коштів. В цьому системі нормативів ліквідності Базельського комітету нагадує стрес-тестування.

Хоча система сценаріїв формально включена в «Базель III: Ліквідність» у систему обмежень та коефіцієнтів ризику, як це видно із таблиць 1 та 2, сама її наявність є дуже важливим фактом і тому заслуговує на окреме згадування. Фактично використанням сценаріїв Базельський комітет здійснює ще одну спробу до стимулювання запровадження наглядку на основі оцінки ризиків, що має враховувати не просто умовну ситуацію із умовним банком, а конкретний, найбільш ймовірний варіант розвитку подій із конкретною установою.

4. Врахування валютного ризику

На сьогодні існує різниця в методологічних підходах щодо врахування валютного ризику при контролі ризику ліквідності. Нормативи ліквідності НБУ розраховуються в гривнево-му еквіваленті, що не дає змогу врахувати різну ступінь ліквідності різних валют та можливу ситуацію із розривами в строках погашення в розрізі валют. Так, згідно існуючої системи економічних нормативів, депозити в іноземній валюті банк може перекривати активами в гривні, без врахування можливості чи оперативності відповідної конвертації, що є методологічно не вірним підходом.

В «Базель III: Ліквідність» пропонується розраховувати нормативи в кожній основній валюті (залежно від її питомої ваги для балансу банку) з метою недопущення можливого прояву валютного ризику в частині конвертації однієї валюти в іншу.

Зазначені вище розбіжності між існуючою системою економічних нормативів НБУ щодо регулювання ліквідності та новими вимогами Базельського комітету з банківського наглядку свідчать про необхідність початку комплексного опрацювання питання вдосконалення системи економічних нормативів регулювання ліквідності банків в Україні. Таке вдосконалення неможливе без ґрунтовних наукових досліджень та повинно базуватися на врахуванні особливостей банківської системи України.

Таблиця 1. Спрощена система розрахунку коефіцієнта ліквідного покриття

Назва показника	Коефіцієнт (відсоток врахування)
Запас високоліквідних активів	
А. Активи 1го рівня	
Грошові кошти	100%
Допущені ринкові цінні папери (суверенні, центральних банків, установ державного сектору, багатос-торонніх банків розвитку)	100%
Резерви в центральному банку	100%
Вимоги до уряду або центрального банку у національній валюті	100%
Б. Активи 2го рівня	
Вимоги до уряду, центрального банку та установ державного сектору, яким для цілей розрахунку адекватності капіталу встановлений коефіцієнт ризику 20%	85%
Деякі цінні папери (корпоративні та забезпечені)	85%
Розрахунок 40% граничного обмеження на ліквідні активи*	Максимум 2/3 відкоригованих ак-тивів 1го рівня, що залишаться пі-сля закриття всіх угод забезпе-ченого фінансування
Всього запасу високоліквідних активів	
Відтоки коштів	
А. Роздрібні депозити	
Депозити до запитання та строкові депозити із залишковим строком погашення чи повідомлення про вилучення менше 30 днів	
Стабільні депозити	Мінімум 5%
Менш стабільні депозити	Мінімум 10%
Строкові депозити із залишковим строком погашення понад 30 днів та значними штрафними санкція-ми за дострокове вилучення, або без можливості дострокового вилучення	0%
Б. Незабезпечене оптове фондування	
Фондування від:	
Стабільної клієнтури малого бізнесу	Мінімум 5%
Менш стабільної клієнтури малого бізнесу	Мінімум 10%
Юридичних осіб за окремими операціями	25% необхідної для операції суми депозиту
За наявності системи гарантування	Коефіцієнти як щодо роздрібних депозитів
Нефінансових корпорацій, уряду, центральних банків та установ державного сектору	75%
Інших юридичних осіб	100%
В. Забезпечене фондування	
Операції забезпеченого фондування на основі активів 1го рівня, незалежно від контрагента	0%
Операції забезпеченого фондування на основі активів 2го рівня, незалежно від контрагента	15%
Операції забезпеченого фондування, на основі інших активів, із урядом, центральним банком, уста-новами державного сектору	25%
Всі інші операції забезпеченого фондування	100%
Г. Додаткові вимоги	
Зобов'язання, пов'язані із наданням додаткового забезпечення за деривативами	100% додаткового забезпечення у випадку погіршення рейтингу кон-тракту на 3 категорії
Невикористана сума кредитних гарантій та гарантій підтримання ліквідності:	
Надані клієнтам роздрібною сегменту та малого бізнесу	5% невикористаної суми
Надані нефінансовим корпораціям, уряду, центральному банку та установам державного сектору, кредитні гарантії	10% невикористаної суми
Надані нефінансовим корпораціям, уряду, центральному банку та установам державного сектору, га-рантії підтримання ліквідності	100%
Інші гарантії	100%
Всього відтоків грошових коштів	
Притоки грошових коштів	
Зворотні репо та позичання у цінних паперах, залежно від забезпечення	
Активи 1го рівня	0%
Активи 2го рівня	15%
Інші активи	100%
Отримані кредитні гарантії та гарантії підтримки ліквідності	0%
Операційні депозити, розміщені у інших установах	0%
Інші притоки, залежно від типу контрагента	
Дебіторська заборгованість роздрібних клієнтів	50%
Дебіторська заборгованість нефінансових установ	50%
Дебіторська заборгованість фінансових установ	100%
Всього притоки грошових коштів	
Всього чистих відтоків грошових коштів = Всього відтоків грошових коштів мінус менша із [Всього притоки грошових коштів; 75% валових відтоків грошових коштів]	
Коефіцієнт ліквідного покриття = Всього запасу високоліквідних активів / Чисті відтоки грошо-вих коштів	

* Детальний алгоритм розрахунку обмеження міститься в параграфі 36 «Базель III: Ліквідність»

Таблиця 2. Спрощена система розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування

Доступне стабільне фінансування (джерела коштів)		Необхідне стабільне фінансування (напрямки використання коштів)	
Назва	Фактор	Назва	Фактор
Інструменти капіталу 1го та 2го рівнів Інші привілейовані акції та інструменти капіталу понад дозволений обсяг капіталу 2го рівня, із реальним строком погашення 1 рік та більше Інші зобов'язання із реальним строком погашення 1 рік та більше	100%	Готівкові кошти Короткострокові незабезпечені інструменти, що активно торгуються (менше 1 року) Цінні папери із зворотнім репо Цінні папери із залишковим строком погашення менше 1 року Невідновлювальні кредити фінансовим установам із залишковим строком погашення менше 1 року	0%
Стабільні депозити роздрібних клієнтів та клієнтів малого бізнесу (безстрокові або із залишковим строком менше 1 року)	90%	Боргові цінні папери, випущені або гарантовані урядом, центральним банком та ті, що мають коефіцієнт ризику 0% для цілей платоспроможності	5%
Менш стабільні депозити роздрібних клієнтів та клієнтів малого бізнесу (безстрокові або із залишковим строком менше 1 року)	80%	Інструменти, що для цілей платоспроможності мають коефіцієнт ризику 20% та строк погашення понад або 1 рік	20%
Оптове фондування, надане нефінансовими корпоративними клієнтами, урядом, центральними банками, установами державного сектору (безстрокові або із залишковим строком менше 1 року)	50%	Золото Кредити нефінансовим корпоративним клієнтам, уряду, центральним банкам та установам державного сектору із строком погашення менше 1 року	50%
Всі інші зобов'язання та елементи капіталу	0%	Житлова іпотека та інші активи, що мають коефіцієнт ризику 35% для цілей платоспроможності	65%
		Інші кредити роздрібним клієнтам та малому бізнесу із строком погашення менше 1 року	85%
		Всі інші активи	100%
		Позабалансові статті	5%

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність», стаття 66. ВВР, 2001, №5–6, ст. 30
2. Закон України «Про Національний банк України», стаття 58. ВВР, 1999, №29, ст. 238
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Затверджена постановою Правління НБУ №368 від 28.08.2001 (зі змінами)
4. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Затверджена постановою Правління НБУ

- №315 від 02.06.2009 (зі змінами)
5. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>
6. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.htm>
7. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>

І. РЕПІН,
к.т.н., старший науковий співробітник НДЕІ,
І.В. МОЛЧАНОВА,
НДЕІ

Реформування системи надання адміністративних послуг – новий якісний етап їх розвитку

Обґрунтовано основні напрями, мету і завдання реформи системи надання адміністративних послуг та її вплив на якість обслуговування споживачів.

Ключові слова: реформування, адміністративні послуги, реєстр, моніторинг, дозвільні центри, веб-портал, електронний уряд, якість послуг.

Обоснованы основные направления, цель и задания реформы системы административных услуг и их влияние на качество обслуживания пользователей.

Ключевые слова: реформирование, административные услуги, реестр, мониторинг, разрешительные центры, веб-портал, электронное правительство, качество услуг.